

МОТИВОТ ЗА БЕСМРТНОСТА ВО 'АФОРИЗМИТЕ' НА ЦИНОТ И ПОСВЕТАТА НА ЊЕГОШЕВАТА 'ЛУЧА'

Каква је пријатељштина меѓу смрти и животје?

Џинот

Ми смо искра у смртну прашину,

Ми смо Луча тамом обузета.

Његош

Бесмртноста како тематска категорија од сеопштите литературни вредности, фигуративно наведува на земјениот рај – фиктивна територија којашто станала недостапна бидејќи во некое старозаветно време поради човечкиот пад таму се прекинуваат релациите помеѓу небото и земјата. Преостанало човекот да тежнее кон изгубениот рај, изразувајќи се преку песна, молитва. Оттогаш, средиштето на светот со векови се наоѓа во средиштето на битието, што впрочем е состојба на виртуелна бесмртност.¹

Мотивот за бесмртноста на философот Скопскиј – наш Тредјаковскиј (Јордан Хаџи Константинов – Џинот, 1821-1882) има многу допирни точки со гледиштата за бесмртноста на црногорскиот владика Петар II (Петровиќ – Његош, 1813-1851), а нивната книжевна консеквентност околу поетското поимање на бесмртноста е најизразена во „Афоризмите“ и Посветата на „Луча микрокозма“.

Според Исидора Секулиќ, на Његош, за да го заокружи мисловното доживување во епот „Луча микрокозма“, не му била потребна некоја посебна философска методологија, или некој религиски образец, туку таа произлегла од неговите претходни поетски дела, со проблематика која постојано ги опфаќа нашите судбини.² „Луча...“ не е библиски еп, туку потврда за вселенската врска со вечноста. Његош се фаќа во костец со загатката на светот, слично како кај Данте или Милтон. Посветата пред „Луча...“ е всушност еден вид пролог, песна од дваесет строфи, монолог на авторот со исклучителна сугестивна моќ. Во него тој се обидува да развие една сопствена идеалистичка теорија за светот и за границите на неговиот досег. „Бог е создател-поет. Божјата семоќ има своја

¹ Види: J. Chevalier-A.Gheerbrant: RJEČNIK SIMBOLA, Nakladni zavod MH, Zagreb, 1987, стр. 548.

² Спореди со: Исидора Секулић, ЊЕГОШУ - КЊИГА ДУБОКЕ ОДАНОСТИ, Будућност, Нови Сад, 2009, стр. 210.

етика. Нечестивиот е олицетворение на борбата во творечките процеси. Душата човекова е бесмртна. Сè во овој свет опстојува со симпатија. Но, целиот овој свет е ‘тажна хармонија’³

Кај Џинот пак, „среќаваме често низа длабоки мисли“⁴ Тој пишува доследно и посветенички „во корист на народното просветлување, а против назадноста, суеверието и простотата“.⁵ Неговата писателска фокусираност граничи со историската езотерија, со митолошките мотиви и со словенските посебности⁶. Во афоризмите на Џинот може да се детектираат онтички и онтолошки аспекти кои укажуваат на постоењето и суштествувањето на Божот, човекот и битијата во природата. Според Виолета Пирузе-Тасевска, афоризмите на Џинот се „...рефлектирана лична визија на Џинот за својата иднина и судбинска егзистенција.“⁷ Џинот е мошне посебен и „во своите фантастични визии и хипотетични теории што ги кова и облагородува низ своевиден занес...“⁸

Првата збирка афоризми на Џинот датира од 13 април 1856 година и е потпишана од Чинов Трајков, а втората е со датум 9 ноември 1856 со потпис на Ј. Х. Константинов. Кај двете збирки афоризми како место е означено - Скопје. „Луча микрокозма“ на Његош е напишана на 1 мај 1845 година, со место на создавање - Цетиње.

Посветата на „Луча...“ е „рационалистички усвитена од длабинските текови на егзистенцијалната трагичност на човекот (онтичка рамка).“⁹ Његош во неа дава „своевидна филозофска-поетска заокруженост и одредена кохерентност, третирајќи земно-космички релации: смртта и животот, суштината на битието, Бог и таинствата на вселенските пространства, односот на духот и материјата, вечните онтолошки проблеми.“¹⁰ Меѓу другото, тој се обидува мошне конкретно да ги именува доказите на непостоењето:

...друго ништа не представљају ми

³ Секулић, исто, стр. 218.

⁴ Харалампие Поленаковиќ: “Две збирки од афоризми на Џинот” во: ВО ЕКОТ НА НАРОДНОТО БУДЕЊЕ, Мисла, Скопје, 1973, стр. 84.

⁵ Поленаковиќ, исто.

⁶ Спореди со: Блаже Конески, “Џинот”, *Литературен збор*, 6/32, Скопје, 1985, стр. 37-49.

⁷ Виолета Пирузе-Тасевска, “Онтички и онтолошки аспекти во ‘Афоризмите’ на Џинот и ‘Посветата’ на Његошевата ‘Луча’”, *ЛИТЕРАТУРНИ ПРОНИКНУВАЊА*, Просветно дело, Скопје, 2002, стр. 182.

⁸ Гане Тодоровски, “Философ Скопскиј – наш Тредјаковскиј”, во: *СО ЗБОР КОН ЗБОРОТ*, Наша книга, Скопје, 1985, стр. 40.

⁹ Пирузе-Тасевска, исто.

¹⁰ Пирузе-Тасевска, исто, стр. 184.

*до кроз мраке жедно тумарање,
до нијемог једног нарјеченија,
до погледа с мраком угашена.¹¹*

Од филозофски аспект, „освен во облик на естетичко, оптимизмот во ‘Луча микрокозма’ се јавува и како резултат на спротивноста на позитивното и негативното (светлост и мрак, топлина и студ, умност и глупавост) коишто постојат во светот...“¹²

*...али га је творац украсио,
велику му књигу отворио,
да твар слави творца и блаженство
ал’ да човјек на ње листу чита
ништавило прекомјерно своје?*

Његош бил ненадминлив мајстор на посветите. На нему својствен стил, преку дидаскалии, наоѓаме низа тежнења за оставање цврста ориентација за новите поколенија, следбениците.

*Питагоре и ти Епикуре,
зли тирјани душе бесамртне,
мрачан ли вас облак покријева
и све ваше послједоватеље!*

Немоќта на волјата нераскинливо го врзува човека за почвата, не давајќи му да лета во височините по кои тој копнее, па според тоа човечката душа е осудена често пати да биде исполнета со тага. Његош вешто ја прикажува силната алегориска слика на разграничување помеѓу божествено-бесмртниот принцип во човекот од смртната корпоралност и ограниченост на материјата.¹³

*...злоћа, завист, адско наследство,
ово чојка ниже скота ставља, -
ум га, опет, с бесмртнима равни!*

¹¹ Сите цитати на „Луча...“ во курсив се според е-изворот:

http://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/njegos-luca_mikrokozma.html

¹² Бранислав Петронијевић, „Филозофија у Лучи Микрокозма“ во: ФИЛОЗОФИЈА У ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ И ЛУЧИ МИКРОКОЗМА, Београд, С. Б. Цвијановић, 1924, стр. 91.

¹³ Спореди со: Vesna Vukićević-Janković, “Transformacija i transfiguracija globalnih simbola u Njegoševoj poeziji”, *Riječ*, Nikšić, br. 1/2009, стр. 123.

Во „Луча...“ се среќаваат и поимите: бескрајност, безграничност, неразбирливост, прекумерност, семожност, превечност, безбројност.¹⁴ Исто така, се спомнува за квалификативите на човековата тајна:

*С точке сваке погледај човјека,
како хоћеш суди о човјеку -
тајна чојку човјек је највиша.
Твар је творца човјек избрана!*

Среќата и бегството од песимистичката патека се исто така непресушна инспирација во стиховите на Његош:

*У временом и бурном жилишту
Човјеку је срећа непозната;
Права срећа, за ком вјечно трчи,
Он јој не зна мјере ни границе...*

Афоризмот е кратка, јадровита и богата со значења изрека. Меѓу првите ја користи Хипократ, во збирката медицински совети „Aphorismoī“. Што се однесува до „Афоризмите“ на Цинот, „рамништето на посебното и конкретното битие, дел од хтонскиот свет/материјалниот мора да се напушти поради небеските сфери и симболите на небеското видение...“¹⁵

*Бог, кој е всемогуштиј, всесилниј, всешtedриј, безсмртниј творец и создател,
он е верен и искрен и најљубим пријател и скориј помошник.¹⁶*

Генезата на човечкото битие е предмет на разлучувањето во еден негов шармантен и слоевит афоризам:

*Човек е произведен од чувство, човек е мошно мали створ колко слачицно зрно,
колко паужина, колко свилена буба, колко снегова грутка, колко огнена искра,
најпосле колко една капка водица.¹⁷*

Разбирањето и неразбирањето, но и тежината и леснотијата се одраз на интересот во некои афоризми на Цинот. Разликите и еднаквостите помеѓу смртните и животните состојби, тој ги формулира вака:

¹⁴ Спореди со: Vladimir Premec / Milanka Miković, “Metaforika sumnje i beskonačnog u Njegoševom spjevu Luča Mikrokozma”, in: *Zbornik radova Njegosevi dani*, VI/2008, br. 1, Nikšić, стр. 116.

¹⁵ Пирузе-Тасевска, исто, стр. 181.

¹⁶ Јордан Хаџи Константинов-Цинот: “Афоризми” во: ИЗБРАНИ СТРАНИЦИ, приредил Блаже Конески, Мисла, Скопје, 1987, стр. 125.

¹⁷ Цинот, стр. 124.

*Зашто не можем разумет кољко от смерти тежини имам? – а от живота кољко неспоразумении?*¹⁸

Дилемата за умирањето и битисувањето е исто така вешто срочена од страна на авторот:

*Ако умрам, зашто по смерти тумарам? – Но ако жив будам зашто нерасудно умирам?*¹⁹

Егзистенцијалното прашање за човековото континуирано постоење е исто предмет на еден афоризам на Џинот:

*На оваго света зашто сам? – За добро да правим и човек да будам, и кога ќе умрам да ми речат: Бог да му душа прости!*²⁰

Едно од клучните афористични понирања на Џинот во пластовите на бесмртноста е изразено овде:

*Па в уме ми дојде да речам: довека ли жив ќе будам? Никој довека жив не бива, само едно добротворење е безконечно живо.*²¹

Џинот, „низ сето она што лично го отстрадува низ својот животен чин и во непрекинатата борба да се истрае во започнатото просветителско дело и во најтешките искушенија пред кои е исправен со сета немоќ на паталец и очајник, прогонуван и накажуван од турската власт, од грчкото свештенство и од домашните чорбации – тој се јавува во улогата на превосходен сведок и коментатор на своето време...“²² Правејќи го замислениот поимник на афоризмите на Џинот, ние тука можеме да констатираме дека фреквентно се потенцираат поимите: верност, тумарање, нерасудност, душа, добротворење... Паралелно со ова, Његош повикува на искра бесмртна, на блесок во смртната прашина, на светлост со мрак обземена...

Бесмртноста како достигнување ниво или стадиум, на симболичен начин, индиректно е поврзана со прашањето за вечноста. „Вечноста е поништување на времето, неговата ништавност, невозможност, сведување на светот на чиста просторност...“²³ До поимот на вечноста најблизок е поимот на блаженството.

¹⁸ Исто, стр. 128.

¹⁹ Исто.

²⁰ Исто, стр. 129.

²¹ Исто.

²² Тодоровски, стр. 40-41.

²³ Види: Miodrag Pavlović, HRAM I PREOBRAŽENJE, Sfairos, Beograd, 1989, стр. 81.

Всушност, вечноста значи тотална отсутност од актуелните проблеми или од разрешувањата на конфликтите, што се одразува преку непрестајната борба за живот, со единствена цел: да се победи смртта! Ако човекот постои и се одржува од вечноста, тогаш природниот излез од космогонскиот океан на светлости/поуки води кон глорификација на конкретната борба за опстанок.

Кога би се обиделе да воспоставиме прецизна координата по која се насочени тематско-суштинските подрачја на окупација на писателскиот свет на Џинот и Његош, секако дека таа би била оптимистичка. Крајното проникнување на овие книжевници е дека душата во човекот е бесмртна. А душата е она што движи, кажано аристотеловски.²⁴ Движењето на душата го поткрепува цикличната природа на целокупниот, па и на човековиот живот. Според тоа, егзистирањето на човековата душа е постојан двигател на авторскиот мотив на бесмртноста.

²⁴ Види: Аристотел, ЗА ДУШАТА, Магор, Скопје, 2006, стр. 11.

Консултирана литература

- Vesna Vukićević-Janković, „Transformacija i transfiguracija globalnih simbola u Njegoševoj poeziji”, *Riječ*, Nikšić, br. 1/2009, 109-132 str.
- Блаже Конески, „Џинот”, *Литературен збор*, 6/32, Скопје, 1985, 37-49 стр.
- Петар П Петровић Његош, ЛУЧА МИКРОКОЗМА, е-извор: http://www.rastko.rs/knjizevnost/umetnicka/njegoss-luca_mikrokozma.html
- Бранислав Петронијевић, „Филозофија у Лучи Микрокозма“ во: ФИЛОЗОФИЈА У ГОРСКОМ ВИЈЕНЦУ И ЛУЧИ МИКРОКОЗМА, Београд, С. Б. Цвијановић, 1924, 83-97 стр.
- Пирузе-Тасевска Виолета, „Онџички и онџолошки аспекџи во ‘Афоризмите’ на Џинот и ‘Посветата’ на Његошевата ‘Луча’”, ЛИТЕРАТУРНИ ПРОНИКНУВАЊА, Просветно дело, Скопје, 2002, 179-185 стр.
- Харалампие Поленаковиќ: „Две збирки од афоризми на Џинот” во: ВО ЕКОТ НА НАРОДНОТО БУДЕЊЕ, Мисла, Скопје, 1973, 82-92 стр.
- Vladimir Premec / Milanka Miković, „Metaforika sumnje i beskonačnog u Njegoševom spjevu Luča Mikrokozma”, in: *Zbornik radova Njegoševi dani*, VI/2008, br. 1, Nikšić, 111-117 str.
- Исидора Секулић, (1951) ЊЕГОШУ - КЊИГА ДУБОКЕ ОДАНОСТИ, Будућност, Нови Сад, 2009.
- Гане Тодоровски, „Философ Скопскиј – наш Тредјаковскиј”, во: СО ЗБОР КОН ЗБОРОТ, Наша книга, Скопје, 1985, 38-52 стр.
- Јордан Хаци Константинов-Џинот: „Афоризми” во: ИЗБРАНИ СТРАНИЦИ, приредил Блаже Конески, Мисла, Скопје, 1987, 123-130 стр.
- Гане Тодоровски, КНИГА ЗА ЏИНОТ, Матица македонска, Скопје, 2004.